

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

GENERÁLNÍ
ŘEDITELSTVÍ

Krajský úřad Středočeského kraje
Odbor kultury a památkové péče
Zborovská 11
150 21 Praha 5

Váš dopis č. j. / sp. zn.: 118163/2020/KUSK / SZ_103159/2020/KUSK/7
Ze dne/ doručeno dne: 25. 6. 2020/ 31. 8. 2020
Naše čj.: NPÚ-310/67483/2020
Vyřizuje: Tomášek, Kibic, Neustupný
Spisový znak: 820.1

Praha 29. 9. 2020

NKP Hradiště a keltské oppidum Závist, r.č. ÚSKP 163 (KP č. 11739/1-1879) – nová rozhledna na parc.č. 294/1, přípojka elektro na parc.č. 294/1, 351/1, 339/3, prezentace akropole na parc.č. 294/1, vše k.ú. Lhota u Dolních Břežan

Písemné vyjádření odborné organizace státní památkové péče podle § 14 odst. 6 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Dne 31. 8. 2020 jsme obdrželi Vaši žádost o posouzení záměru **Rozhledna na Závisti vč. nové elektro přípojky a Akropole Závist** v areálu národní kulturní památka Hradiště a keltské oppidum Závist. V žádosti připomínáte, že k projektové dokumentaci „Rozhledna na Závisti“ již bylo vydáno negativní závazné stanovisko Krajského úřadu Středočeského kraje čj. 047449/2013/KUSK ze dne 20. 3. 2013, zpracované na podkladě vyjádření NPÚ čj. NPÚ-302/75256/2012 ze dne 3. 10. 2012.

Přílohy žádosti:

- žádost o vydání závazného stanoviska,
- prezentace záměru „Zpřístupnění NKP Závist“ (Ing. Věslav Michalík, CSc., 8. 7. 2020),
- projektová dokumentace pro vydání rozhodnutí o umístění stavby s názvem „Akropole Závist – zpřístupnění“ (AP ATELIER, ing. arch. Josef Pleskot, 07/2020),
- projektová dokumentace pro stavební povolení „Rozhledna na Závisti“ (Huť architektury Martin Rajniš s.r.o., 21. 4. 2020).
- Stanovisko k projektu revitalizace akropole hradiště Závist (ARÚ AV ČR, Praha, v.v.i., Mgr. Jan Mařík, PhD. Ze dne 25. 9. 2020).

Popis zamýšlených prací:

Záměr se týká prostoru akropole hradiště na Závisti u Zbraslavi, respektive té jeho plochy, která byla předmětem rozsáhlého a systematického archeologického výzkumu, ukončeného v roce 1990. Podle projektu „Akropole Závist – Zpřístupnění“ má být na archeologicky zkoumané ploše, později zavezené zeminou, vymezena 56 x 56 m velká plocha s bílým mlatovým povrchem, z něhož mají mírně vyčnívat desky z betonu probarveného do červena, modrofialova, žluta, tyrkysova,

temnězelená a černá, jejichž geometrické tvary připomenou archeologicky zjištěné objekty, interpretované jako pozůstatky architektury z časně laténské doby. Jedná se o naznačení s jistou mírou stylizace, ne přesnou reprodukci půdorysů zachycených objektů. Jejich prezentace znamená vybetonování značné plochy (3 větší objekty mají rozměry 13x16 m, 10x25 m, 12x12 m, další 4 objekty mají menší rozsah). Tloušťka betonových desek by měla být 28 cm. Celá plocha by měla být vymezena opět betonovou obrubou, vyvýšenou nad okolním terénem o 45 cm. Toto vymezení naváže na archeologicky zjištěnou hradbu, případně jen velmi volně. Opodál, poblíž nejvyššího bodu Akropole i okolní krajiny, má vzniknout rozhledna trojbokého půdorysu se základní kostrou z modřínové kulatiny (sloupy, vodorovné výztuhy), s ocelovým zavětrováním a s ocelovými táhly, kotvenými do betonových patek. Celková výška objektu má činit 28 m, se stožárem 32 m. Uprostřed má stoupat schodiště na vyhlídkovou plošinu ve výšce 24,30 m. Pohled z vyhlídkové věže má umožnit celkový výhled plochy s archeologickými nálezy a zároveň (vzhledem k své výšce) patrně též výhled do okolní krajiny (?). K rozhledně je třeba přivést elektrický proud od transformátoru u cesty na východním úpatí návrší, přípojka má být vedena podél přístupové cesty od Lhoty, posléze má kolmo odbočit přes svah valu akropole k rozhledně.

Charakteristika místa:

Hradiště Závist vystupuje v mimořádně členitém terénu na návrších nad pravým břehem Vltavy, naproti Zbraslavi. Systematický archeologický výzkum, realizovaný v letech 1963-90, doložil, že výšinné sídliště zde existovalo už v eneolitu. Nejstarší opevnění se datuje do střední doby bronzové. V pozdní době bronzové zde lid knovízské kultury vybudoval složité a rozsáhlé hradiště o ploše ca 60 ha. Zcela mimořádný rozvoj nastal v časně době laténské (ca 480-380 př. Kr.), kdy hradiště dosáhlo rozlohy ca 80 ha a délkou hradby (ca 5,3 km) a objemem realizovaných prací zdaleka překonalo dosud existující opevněná sídla na našem území. Celá řada architektonických projevů i indicií v náleзовém inventáři poukazují na živé mocenské centrum vyššího řádu. Již v předcházející době vznikl na akropoli čtyřúhelný, patrně kultovní okresek vymezený palisádou. V časně laténské době byl nově opevněn a vznikly zde složité kamenné podezdívky plošin, sloužících zřejmě k rituálním účelům. Nový rozvoj přišel ve 2. století př. Kr. se vznikem keltského oppida. Opevnění dosáhlo tehdy celkové délky 9 km a zabralo plochu 118 ha (někdy je uváděno i více), svým významem se však již s dřívějším centrem přece jen nemohlo srovnávat. Zánik oppida je datován do 3. čtvrti 1. století n. l.

Mladší osídlení dokládají nálezy ze starší doby římské či nálezy kostrového pohřebiště datovaného do 9. – 10. století n. l.

Archeologicky zkoumaná část akropole se nachází na nejvyšším místě návrší. Ze tří stran ji vymezuje prudký svah od valového opevnění. Po rozsáhlém archeologickém výzkumu se v současnosti jedná o bezlesou plochu, přístupnou turisticky značenými lesními cestami a pěšinami. Po ukončení výzkumu roku 1990 tu zůstaly odhalené základy a další stopy významných objektů z více fází fungování areálu. Odhalená torza architektury vlivem povětrnostních vlivů rychle chátrala. S podporou Středočeského kraje byla roku 2005 zavezena a terén upraven do současné podoby; v nejvyšším místě akropole byl zřízen altánek s informačními tabulemi. Zároveň byla realizována naučná stezka. Od té doby není o prostor Akropole příliš pečováno. Plocha zarůstá plevelem a náletem.

Současný stav poznání dotčených chráněných kulturně-historických hodnot:

Hradiště Závist bylo po rozsáhlé období starověku velmi významným mocenským a kulturním centrem. Osídlení s přestávkami trvalo od pozdního eneolitu až do raného středověku. Jde o zřejmě zejména v kontextu keltské Evropy o lokalitu zcela mimořádnou a nejvýznamnější památku tohoto období na našem území. Pro tyto své mimořádné kulturně-historické hodnoty bylo území hradiště prohlášeno národní kulturní památkou. Zásadní položkou, pro kterou je prostor chráněn jako národní kulturní památka, jsou autentické archeologické nemovitě a movité nálezy, uložené ve

svém původním uložení, tj. v zemi. Velmi podstatným charakteristickým prvkem a hodnotou je zde také členitý reliéf bývalého hradiště, dodnes ve stopě naznačující průběh valových těles opevnění, místa bran, ale i stop po pozdějším zemědělském využití prostoru. Hodnotou je i kontext přírodního prostředí, v jehož rámci se pozůstatky dávného hradiště uplatňují. Přírodní prostředí kryje naprostou většinu plochy archeologické národní kulturní památky a je dnes její nejvíce vnímanou součástí. Je povrchem, skrývajícím mimořádné hodnoty dochované (archeologizované) pod zemí. Přírodní prostředí zde znamená něco jako omítku na povrchu památky či přírodní patinu na hradní zřícenině, která nesmí být odstraněna nebo jen v určité, minimální, míře. Projektem dotčený prostor centrální akropole byl ovšem z větší části „odtěžen“ předchozími archeologickými výzkumy a přirozené prostředí zde zaniklo. Reálně to znamená i zánik archeologických vrstev, což samozřejmě do značné míry vyrovnalo bohatství archeologických nálezů, které podstatným způsobem rozšířily poznání a vůbec představu o osídlení a významu místa. Je zde legitimní otázkou, zda a jakým způsobem tato zjištění prezentovat návštěvníkům místa, kteří přirozeně vnímají jen onen dnešní přírodní kryt.

Vyjádření čj. NPÚ-302/75256/2012 řešilo jen část nyní předkládaného projektu, zmíněnou rozhlednu a elektro přípojku. Podle popisu rozhledny šlo o stejnou konstrukci, navrženou týměž architektem, pouze dosahující nižší výšky (23,43 m s vyhlídkovou plošinou ve výši 20,89 m). Vyjádření odborné organizace památkové péče k tomuto záměru bylo negativní, a to zejména s ohledem na tehdy platný územní plán, který zde značil lesní plochu, připouštějící pouze drobné stavby turistického vybavení. Negativní stanovisko reaguje také na mimořádný význam místa, jako národní kulturní památky archeologické povahy, představující mimořádně autentickou památku keltského oppida ojedinělého v evropském měřítku, která je pouze ve své centrální části poškozená v minulosti realizovanými archeologickými výzkumy, které však přispěly k jejímu poznání. Jako hodnotný byl shledán převážně přírodní charakter a širší kontext místa, který, kromě rozporu s územním plánem, činil realizaci stavby nevhodnou a nerealizovatelnou. Je nutno konstatovat, že od vydání zmíněného odborného vyjádření byla schválena změna územního plánu stavbou dotčeného prostoru. Platný územní plán dnes stavbu společenského vybavení, a tedy i rozhledny, připouští. Záměr prezentace konstrukcí, zjištěných archeologickým výzkumem v prostoru akropole je v souladu s hodnotami místa, nicméně projekt vyžaduje korekci a dopracování. Prostor pro dopracování je definován níže. Dopracovaný návrh by měl být předložen k opětovnému posouzení ve správním řízení.

Vyhodnocení žádosti:

V souvislosti s předáním agendy na územní odborné pracoviště NPÚ Středních Čech byl záměr nově diskutován. S diskuze vyplynula akceptace nutnosti širší prezentace výsledků archeologického výzkumu přímo na místě. Terénní archeologický výzkum je svou povahou destruktivní a zkoumané terény jsou zde do značné míry zničeny. Tuto ztrátu může, kromě vědeckého poznání, vyvážit jen lepší a širší povědomí o lokalitě získané na základě vyhodnocení nálezů a nálezových situací z výzkumu. Péče o archeologickou památku, jež byla předmětem výzkumu, by vždy měla směřovat k přiměřené prezentaci jejich výsledků.

NPÚ se ke stavbě rozhledny, pravděpodobně prakticky stejné, jako je dnes předkládána již vyjádřila. Toto vyjádření bylo negativní. Byla při tom zřejmě zvýšena (vyhlídková plošina v roce 2012 – 20,89 m; vyhlídková plošina 24,3 m v roce 2012). Jedná se o subtilní konstrukci, která nebude pohledově rušit a v krajině se bude uplatňovat (zřejmě, vizualizace nejsou součástí dokumentace) jen velmi omezeně. Nově je čitelný ten aspekt projektu, kterým je prezentace archeologicky zjištěných konstrukcí z výšky. Od vydání předchozího odborného vyjádření s negativním závěrem byla, s pozhledáním památkové péče, realizována rozhledna na NKP v Mikulčicích. I v souvislosti s touto realizací probíhala v rámci oboru památkové péče diskuse, nicméně výsledek se jeví jako relativně velmi příznivý, a to právě pro prezentaci půdorysů zaniklých staveb a terénního reliéfu zaniklého

hradiště. Přesto je zde zásadní rozdíl, kterým je skutečnost, že v Mikulčicích jsou prezentovány autentické otisky archeologicky zjištěné torzální architektury a terénní reliéf archeologické krajiny. Prezentace je z přírodních materiálů a zdůrazňuje atmosféru památky. Tuto přidanou hodnotu návrh na prezentaci akropole na Závisti prakticky neobsahuje a prezentace stylizovaných půdorysů ve své moderní betonové a barevné podobě zde zůstává diskutabilní.

Národní památkový ústav na základě prostudování předložených podkladů a znalosti situace konstatuje, že záměr prezentace konstrukcí odhalených archeologickými výzkumy, včetně vybudování plošiny, ze které bude možno je sledovat z nadhledu, **není v rozporu se zájmem ochrany výše uvedených kulturněhistorických hodnot s tím, že další stupeň projektové dokumentace podmiňujeme** následujícími podmínkami:

Podmínky:

Z pohledu komplexní péče o tuto NKP:

1. Bude v dalším řízení doložen vliv na krajinný/přírodní kontext památky, a to zejména doplněním pohledových souvislostí navržené rozhledny, a to vzhledem k okolní krajině i obou částí projektu vzájemně. Tedy bude upřesněno, zda rozhledna má za cíl zpřístupnit návštěvníkovi zejména pohled na prezentované interpretace archeologicky zjištěných půdorysů staveb, či rozhled do krajiny této části Povltaví. Bude zvážěn rozsah i materiálové ztvárnění projektu Akropole Závist – zpřítomnění a podklad bude doplněn o prvky vzájemné interakce dosud prakticky samostatných dvou projektů.
2. Bude dopracována představa o budoucí průběžné údržbě takto prezentované lokality s ohledem na skutečnost, že budování dalších pomocných staveb (např. návštěvnické centrum, sklad zahradní techniky) v budoucnosti v souvislosti s provozem této stavby je nepřijatelné.

Co se péče a památkový fond archeologické povahy týká:

3. Budou dodrženy rozměry a způsob založení předkládaných konstrukcí (betonových desek, dřevěné rozhledny).
4. Doprava potřebného materiálu a jednotlivých prvků nutných pro stavbu bude realizována pouze po předem tomu určených komunikacích, které byly již použity v roce 2005 pro přepravu materiálu pro zasypání archeologických sond na akropoli. Budou zvoleny takové dopravní prostředky, které se mohou pohybovat po těchto komunikacích bez potřeby jejich zásadních úprav,
5. Veškerý transport od komunikace na místo určení (stavby) bude prováděn s maximální možnou šetrností vůči dané lokalitě, se stejnou citlivostí vůči okolí budou prováděny i vlastní stavební práce,
6. Trasa el. přípojky bude navržena tak, aby se v co největší možné míře pohybovala v recentních (nearcheologických terénech). V případě, že je to možné, bude voleno autonomní zásobování elektrickou energií a od realizace přípojky upuštěno.

Zdůvodnění:

NKP přešla z gesce NPÚ GnŘ do gesce územních pracovišť NPÚ. V té souvislosti byla památková ochrana lokality nově diskutována. Bylo přihlédnuto k tomu, že v prostoru akropole (byť člověkem pozměněné) přírodní prostředí, jinak závažný prvek charakteristiky celé lokality, již neexistuje. Prostor byl změněn archeologickým výzkumem. Povrchovou vrstvu zde tvoří novodobý zásyp. Je zřejmé, že významné archeologické nálezy potřebují adekvátní prezentaci. Běžní návštěvníci nemají možnost seznámit se s tím, na jak významném místě se nacházejí. Posuzovaná dokumentace představuje z tohoto pohledu návrh na komplexní úpravu prostoru tzv. akropole, a zde zejména míst, která byla v minulosti dotčena destruktivním vědeckým archeologickým výzkumem. Z pohledu odborného vyjádření čj. NPÚ-302/75256/2012, lze konstatovat, že závažný důvod negativního stanoviska ke stavbě rozhledny, kterým byl rozpor s platným územním plánem, je odstraněn. Trvají ale pochyby odborné organizace památkové péče, a to zejména s ohledem na celkový současný kontext prostředí památky, charakterizovaný jejím dnešním přírodním vzhledem. Předložená dokumentace ve své podobě neumožňuje si představit dopad realizaci rozhledny na pohledy na

charakteristický tvar prostoru NKP z okolních vyvýšenin i z částí Prahy, pro kterou představuje ostroh Závisti významnou součást viditelného horizontu.

Projekt byl konzultován v době svého vzniku s Archeologickým ústavem AV ČR v Praze, který zde v minulosti prováděl archeologické výzkumy a má tedy nejlepší představu o stupni dochování autentických nemovitých a movitých nálezů v prostoru dotčeném projektem. Jakkoliv jsou navržené objekty situovány do prostoru, v němž byly archeologické nemovité a movité nálezy archeologickým výzkumem vytěženy, nelze zcela vyloučit, zda tam dosud zůstaly intaktní, archeologicky nezkoumané situace. Terénní práce musí v předstihu nebo v průběhu provázet archeologický výzkum, jehož cílem bude odborná dokumentace dochovaných archeologických situací. Navržená stylizace půdorysných stop zaniklých staveb kultovního (?) okrsku z časně laténské doby byla předběžně konzultována s pracovníky odborů archeologie příslušných územních pracovišť NPÚ, vykonávajících památkový dohled nad touto národní kulturní památkou. Konečně je, zvláště v případě této NKP, nutno zdůraznit požadavek Úmluvy o archeologickém dědictví Evropy (tzv. Maltské konvence), která je součástí právního řádu ČR a která upřednostňuje ponechání archeologických nemovitých a movitých nálezů pokud možno bez zásahu, tj. v zemi. Toto východisko, dle předložené dokumentace, je zohledněno.

Lze konstatovat, že jsou předloženy v zásadě dva projekty, dvou renomovaných architektů, které mezi sebou nejsou provázané. Představit si podle předložené dokumentace jejich vzájemnou interakci, tj. jak budou betonové trojúhelníky, čtverce, obdélníky a kruh působit vedle subtilní rozhledny, převážně z přírodních materiálů, je obtížné. Jak stavba poměrně vysoké rozhledny, tak betonáže značného objemu (celkově jde odhadem o ca 270 m³) představují, vzhledem ke krajinnému kontextu zbytku plochy NKP, poměrně rozsáhlý stavební zásah. Stavební materiály a komponenty je nutné dopravit po lesní cestě, a to za použití těžší mechanizace. To nezůstane bez vlivu na přírodní prostředí památky, a musí být volena taková technologie a postupy, které co nejméně ohrozí dochované archeologické nemovité a movité nálezy v jejich původní poloze, tj. v zemi, a zároveň budou šetrné k přírodnímu prostředí.

Je třeba zmínit skutečnost, že tyto stavby mají určitou, z hlediska doby existence archeologické památky zanedbatelnou, životnost, po jejímž uplynutí bude třeba objekty zase rozebrat a materiály z místa odvést. Případně nahradit novými konstrukcemi. Je také nutno zdůraznit, že volné prostranství mezi okraji současného lesního porostu, rozhlednou a zpevněnou plochou s betonovými prvky bude vyžadovat průběžnou a dlouhodobou péči. Realizace projektu nesmí směřovat k druhotnému vytvoření potřeby destruktivních či jinak rušivých zásahů do terénu, např. prostor pro deponování techniky, návštěvnické centrum a podobně.

Jakkoliv chápeme zájem architekta o stylizaci nálezů, směřujících k tomu, aby pro návštěvníky z řad laické veřejnosti byla názorná, zdůrazňujeme, že je nutno zvážit jistou optimalizaci projektu. Ta by směřovala k volbě decentnějších forem, včetně materiálových, projektu i docílení většího souladu jeho obou částí.

Zmíněné doplňující informace a případné změny záměru vnímáme jako nutné k tomu, aby se v další fázi projednávání mohl návrh odsouhlasen, a to pouze s dílčími změnami.

Projekt směřuje ke kultivované úpravě prostoru akropole, jejímu zatraktivnění pro návštěvníka. Směřuje tak zprostředkovaně i k celkové ochraně památkových hodnot této národní kulturní památky. Vnímáme základní záměr, pohled na prostor akropole se stylizacemi archeologicky zjištěných objektů z výšky, při pozorném pohledu z ní může být patrný některý úsek valů. Závist představuje zcela mimořádnou lokalitu přesahující svým významem i stupněm autentičnosti hranice ČR. Jedná se o tak významnou lokalitu, že byla reálná úvaha o její možné přípravě pro zápis do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Péče o zachování a rozvoj hodnot, které by tyto úvahy i nadále činily reálnými, spočívají zejména v péči o autenticitu celého areálu a citlivé a velmi dobře zdůvodněné vkládání nových funkcí a staveb do jejího klidového přírodního prostředí.

Upozornění:

V rámci odborné organizace památkové péče a její struktury vykonává památkový dohled nad NKP Územní pracoviště NPÚ Střední Čechy. Doplněný a upravený návrh by měl být projednán s dotčeným územním odborným pracovištěm NPÚ, samozřejmě také za přítomnosti krajského úřadu.

S pozdravem

Dott. Jana Michalčáková, Ph.D.
náměstkyně sekce památkové péče